SIGRID KAAG

WILMA KIESKAMP

SIGRID KAAG

De schaduwpremier

2022 Prometheus Amsterdam

© 2022 Wilma Kieskamp
Omslagontwerp Jan van Zomeren
Foto omslag Hans Fels
Foto auteur Werry Crone
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4995 6

WOORD VOORAF

Op 17 maart 2021 klimt een vrouw op tafel, in het statige partijbureau van D66. Ze draait in het rond en steekt de armen in de lucht, een vreugdegebaar. Sigrid Kaag is de opvallende winnaar geworden van de Tweede Kamerverkiezingen. Haar partij heeft grote winst geboekt en is als tweede van het land geëindigd. Er wacht haar een cruciale rol in de kabinetsformatie. Niemand kan vanaf dit moment om haar heen.

Wie is deze nieuwe politicus en wat komt zij brengen? Het heeft aan publiciteit niet ontbroken, noch aan rumoer rond haar persoon. Toch is Sigrid Kaag een wat ongrijpbare figuur gebleven. De meeste kiezers kennen haar pas van de verkiezingsdebatten. Kaag is daar overeind gebleven tegenover handige en geslepen debaters als Mark Rutte en Geert Wilders. Ze wist er ook de linkse concurrenten op afstand te houden.

De 59-jarige Kaag, voormalig diplomaat, heeft de verwachtingen hoog opgeschroefd. Ze heeft de aankondiging van 'nieuw leiderschap' gedaan. Kan ze die belofte wel waarmaken, is de vraag geweest in de campagne. De peilingen zijn slecht geweest. Om haar hals bungelt op die verkiezingsavond een medaillon; ze heeft het speciaal voor de gelegenheid omgedaan. Het is een afbeelding van de apostel Taddeüs 'de Zachtaardige', de beschermheilige bij uitzichtloze situaties en verloren zaken. Een vriendin heeft het sieraad

aan haar gegeven. Kaag draagt het wel vaker op momenten dat het nieuwe vak van politiek leider op de schouders drukt. Of ze nu wint of verliest, ze kan wel wat wijsheid van bovenaf gebruiken, vindt ze dan.

Als ze van de tafel is gestapt en de eerste officiële reactie geeft op de uitslag, zegt Kaag: 'Het is een krankzinnig avontuur geweest.'

Hoe heeft Sigrid Kaag haar plek veroverd? Naast premier Rutte is zij het belangrijkste gezicht geworden van het kabinet-Rutte IV, dat in januari 2022 is aangetreden, na een lange – en lelijke – kabinetsformatie. Ze arriveerde als een nieuwkomer op het Binnenhof maar werd een politieke hoofdrolspeler. De ogen zijn op haar gericht. Kaag heeft een zwaar stempel op de koers van het kabinet gedrukt. Ze stapte in een coalitie die ze niet wilde, maar kreeg er een regeerakkoord voor terug met uitgesproken progressief beleid. Het is al met al een uitkomst geweest die haar tot de invloedrijkste vrouw in de Nederlandse politiek heeft gemaakt. Een machtspositie met kansen, maar ook met zware verantwoordelijkheden. Nu moet ze al die progressieve beloftes in de praktijk waar gaan maken. De eerste crisis waarin ze belandde als vicepremier ging meteen over haar eigen leiderschap.

Opgegroeid in een vrijzinnig katholiek gezin heeft Sigrid Kaag de interesse in politiek van jongs af meegekregen. Als scholier belde ze giechelend het telefoonnummer van D66-oprichter Hans van Mierlo, om snel op te hangen toen hij opnam. Pas op 56-jarige leeftijd werd de politiek haar werkterrein. Ze had toen al een loopbaan achter de rug als diplomaat in internationale dienst, met een opmerkelijke rode draad: op veel van haar posten zat ze met de neus boven op het politieke wereldnieuws. En elke volgende post moest spannend zijn. Kaag zocht als diplomaat soms de randen op met politiek geladen uitspraken. In het voet-

spoor van Angela Merkel riep ze in 2015 Nederland op om meer Syrische vluchtelingen op te nemen. Toen ze in 2017 minister was, was ze verbaasd dat zo vaak de vraag klonk of ze het op het Binnenhof wel zou redden.

Als politicus komt Kaag met een morele boodschap. Waarden als mensenrechten, tolerantie en rechtvaardigheid moeten weer luid verdedigd worden, herhaalt zij vaak. De politiek moet van toon en houding veranderen. VVD-premier Rutte kreeg om de oren dat er volgens haar onder zijn eerdere kabinetten een politieke cultuur heerste van 'ritselen en regelen'. Ze wist dat het ophef zou geven maar vond dat het waard. In de praktische samenwerking met andere partijen opereert de politicus Kaag vaak zakelijk, iets waar vriend en vijand flink aan moesten wennen. Zakelijk was ook haar handelswijze in een geruchtmakende MeToozaak, ondanks haar reputatie als voorvechter van vrouwenrechten.

Om te begrijpen hoe Sigrid Kaag denkt en werkt, vertelt dit boek over de ervaringen die haar hebben gevormd. Van de jeugd in het deftige Zeist, de diepe band met het Midden-Oosten, haar huwelijk met een Palestijnse onderminister tot en met de verwarring die ze soms stichtte in de kabinetsformatie. Het is het verhaal over de oud-diplomaat die terug naar Nederland wilde voor haar kinderen, en over de vrouwelijke politicus die op social media wordt belaagd.

Het zijn misschien aanwijzingen voor wat Kaag de komende jaren gaat brengen als politicus. Tot nu toe wist ze in de loopbaan steeds te komen waar ze komen wilde. Maar blijft dat zo? De nieuwe rol is die van allroundpoliticus – onontgonnen terrein. Wat voor stempel gaat ze drukken op het kabinet-Rutte IV, waarvan ze mede het boegbeeld is? Blijft ze de confrontatie zoeken over de Haagse cultuur, waar ze nu zelf onderdeel van is geworden, de meetlat hanterend waaraan ze zelf ook moet voldoen? Het leiderschap gaat nu pas echt beginnen.

TIJDLIJN

1985 Midden-Oostenstudies in Caïro
1987 Master internationale betrekkingen in Oxford
1988 Master Midden-Oostenstudies in Exeter
1988 Afdeling marketing Shell in Londen
1990 Diplomatenopleiding in het 'klasje' van Buitenlandse Zaken
1990 Diplomaat op ministerie Buitenlandse Zaken
1993 Huwelijk met Anis al-Qaq
1994 VN-organisatie voor Palestijnse vluchtelingen (UNRWA) in Jeruzalem
1998 Hoofd donorrelaties Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) in Genève
2004 Senior adviseur VN-vredesmissie in Sudan
2005 UNICEF, onder andere kabinetschef op het hoofdkantoor in New York
2007 Naar Jordanië, regiodirecteur UNICEF Midden-Oosten en Noord-Afrika
2010 Terug naar New York, assistent-secretaris-generaal bij VN-ontwikkelingsorganisatie UNDP
2013 Leidt in Syrië de ontwapeningsmissie van VN/OPCW
2015 VN-gezant in Libanon
2017 Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking
2020 Lijsttrekker D66
2022 Minister van Financiën en vicepremier in kabinet-Rutte IV

1

HET DEFTIGE EN BEVLOGEN ZEIST

In het voorjaar van 1980 klopt de achttienjarige Sigrid Kaag aan bij de rector van haar middelbare school: kan hij een aanbevelingsbrief voor haar schrijven? Na haar eindexamen wil ze in het buitenland studeren, een grote droom. Qua cijfers moet het mogelijk zijn; ze is een van de beste leerlingen. De rector kent haar goed. Zo groot is de school ook weer niet. Er is maar één gymnasiumklas op het Christelijk Lyceum in Zeist.

Rector Jan Dekker krijgt zo'n verzoek niet elke dag, maar door de jaren heen toch vaak genoeg om te weten hoe hij zo'n brief moet formuleren. Een studie aan een buitenlandse universiteit is in die jaren in de rest van Nederland nog vrij ongebruikelijk voor kinderen uit de middenklasse. De Erasmusbeurzen waarmee Nederlandse jongeren in heel Europa terechtkunnen voor studie, komen pas vele jaren later. Maar de school in Zeist heeft er door zijn bijzondere geschiedenis al veel langer ervaring mee.

Van oudsher trekt het Christelijk Lyceum, dat gehuisvest is in een fraai pand aan de Lindenlaan, veel kinderen van wie de ouders in het buitenland wonen en werken. Er is een internaat aan de school verbonden waar vroeger families uit Nederlands-Indië hun zonen en soms dochters naartoe stuurden voor een gedegen opleiding op christelijke grondslag.

In die omgeving groeit Sigrid Kaag op, op een school die nog steeds een goede naam heeft bij expats en diplomatengezinnen. In het eindexamenjaar maakt de directie geregeld mee dat er een verzoek komt of de school een goed woordje kan doen bij de toelating aan een buitenlandse universiteit. Vaak zijn dat kinderen van wie de ouders de weg weten in de internationale wereld.

Bij de scholiere uit Zeist die nu bij rector Dekker in de kamer staat, ligt dat toch iets anders. Zij komt uit een gewoon gezin. In zijn beste Engels schrijft hij de referenties. Een afschrift bergt hij op in het leerlingendossier, nog steeds in bezit van de school. Op de eindlijst van leerling Sigrid Kaag prijken achten en negens. Zij is een echte alfa, goed in talen.

De start van Sigrid Kaag is een verhaal over de middenklasse vanaf de jaren zestig, en hoe die als groep maatschappelijk gezien een grote sprong maakt. Vooral tussen de jaren zestig en tachtig is het hard gegaan met de toegenomen kansen en welvaart voor deze groep. Zowel voor de kinderen als hun ouders gaat de wereld open.

Het gezin Kaag is begin jaren zestig begonnen in Rijswijk, waar op 2 november 1961 dochter Sigrid Agnes Maria werd geboren, het tweede kind. Er volgt een verhuizing naar Zeist. Het betekent een stapje hoger op de maatschappelijke ladder: vader Frans heeft promotie gemaakt, hij is muziekleraar geworden op de pedagogische academie. In Zeist liggen de sleutels van een nieuwe huurflat klaar.

Groot is de flat niet, met 70 vierkante meter en slechts drie kamers. Maar met twee kinderen is een eigen huurwoning in die jaren voor een jong gezin al een lot uit de loterij, met de woningnood die er nog steeds is. De Graaf Adolflaan ligt in de nette nieuwbouwwijk Kerckebosch, waar dochter

Sigrid en haar oudere zusje Juditha veel speelgenootjes zullen vinden.

De buurt waar het meisje opgroeit is wel een contrast met de luxe van de villawijken verderop, waar Zeist om bekendstaat. De huurflats in het nieuwbouwwijkje worden door een bos gescheiden van het 'dure' deel van Zeist. 'Een aangename buurt maar niks luxe aan,' zegt een vroegere kennis van het gezin, als een krant ze er jaren later naar vraagt. Wel zijn er prima voorzieningen voor jonge gezinnen, zoals de net geopende katholieke lagere school Sint Paulus. In de spiksplinternieuwe lokalen brengen de zusjes Kaag hun lagereschooltijd door. Het is de nieuwbouwsfeer van de jaren zestig en zeventig, met veel kinderen op straat en moeders die huisvrouw zijn. In latere decennia zal Kerkebosch een sterk multicultureel karakter krijgen. Bij een renovatie in 2016 gaat de flat tegen de grond.

Is Sigrid Kaag met grote elitaire voorsprong in het leven gestart? In financieel opzicht is het een doorsneemiddenklassengezin. Niet arm, niet rijk. Zowel vader Frans Kaag als moeder Agnes Robben is opgegroeid in een bescheiden middenstandsgezin. Net als anderen van hun generatie hebben zij als een van de eersten in hun familie een hogere opleiding kunnen volgen om vervolgens de maatschappelijke sprong te maken. Ze zijn beiden leraar geworden.

Vader Frans komt uit het dorp Wervershoof in de kop van Noord-Holland, waar de katholieke familie Kaag al sinds de negentiende eeuw een winkel in 'manufacturen' heeft gehad, met textiel en meubels. De winkel brengt het geld binnen, maar de echte passie zit elders, in muziek. In de wijde omgeving is er geen katholiek kerkkoor te vinden of er zit wel een telg van de Kaag-famlie in; zingend, orgel spelend of dirigerend. Frans heeft die interesse tot zijn beroep mogen maken met een studie aan de katholieke Kerkmuziekschool in Utrecht, waarna hij door zijn muzikale talent zelfs een

zekere landelijke faam zal vergaren als componist en 'toonkunstenaar' van katholieke kerkmuziek.

In materieel opzicht mag het gezin doorsnee zijn, maar in cultureel opzicht krijgen de dochters ruime bagage mee. De boekenkasten zijn goed gevuld. Thuis speelt muziek een hoofdrol. Dochter Sigrid gaat vaak mee als haar vader orgel speelt tijdens de mis in de kerk van de lokale parochie, waar haar vader de vaste organist is, of ze gaat mee wanneer de pastoor hem weer eens vraagt op te treden voor een bruiloft of begrafenis.

Ook van moederskant bestaat de familie uit middenstanders die bezig zijn op te klimmen. Moeder Agnes Robben kan als meisje zo goed leren dat ze op aandringen van een oom alsnog naar het gymnasium mag in plaats van naar de huishoudschool. Voor haar huwelijk werkt ze als onderwijzeres, na een studie Duits. Het onderwijsvak is alles voor Agnes Robben, weet iedereen in de familie. Maar voor vrouwen van haar generatie is het moeilijk om na een huwelijk te blijven werken. In het Nederland van de jaren vijftig krijgen vrouwen in het onderwijs nog vaak ontslag. De wet verandert pas in 1958, maar alleen voor openbare scholen. In huize Kaag is het eerste kind dan al geboren.

Rijk was de familie beslist niet, verdedigt Sigrid Kaag zichzelf als ze eenmaal de politiek is ingegaan en vaak bevraagd wordt op haar jaren aan topuniversiteiten in het buitenland. De wens om daar te gaan studeren is inderdaad uitgekomen. Het beeld van die buitenlandse studies geeft haar een 'elitair' imago. 'Het was echt geen villawijk, geen grachtengordel […]. Het grootste bezit was de vleugel van mijn vader in de woonkamer,' herhaalt ze in interviews. Die vleugel komt na de aanschaf in de kleine woonkamer te staan. Een schoolvriendinnetje uit de brugklas herinnert zich de kleine flat nog wel: 'Een heel gewoon gezin.'

Iets wat ook meegeven wordt door de ouders, is de liefde voor taal. Moeder Agnes Kaag spreekt een zeer beschaafd Nederlands, horen de vriendinnetjes die er over de vloer komen. Elke zin van de oud-onderwijzeres is tot in de puntjes verzorgd en zo leert zij het ook aan de kinderen.

Sigrid Kaag zal later in haar politieke carrière regelmatig vragen krijgen over haar opvallende accent, en haar soms bijna archaïsche manier van spreken. Het chique Zeist van de school waar ze haar opleiding kreeg, zal er zelfs na een leven lang in het buitenland altijd in blijven doorklinken. Het draagt bij aan het imago dat Kaag elitair is. 'Ik ben niet bekakt, ik praat nétjes. Dat heb ik thuis geleerd. Is dat erg? Ik bekritiseer ook geen mensen als ze met een accent praten,' verdedigt Kaag zich in de media als ze politicus is geworden. Ze is niet van plan haar accent om imagotechnische redenen af te leren.

De middelbare school waarop Sigrid Kaag belandt zal van grote invloed zijn op het verdere verloop van haar leven. Als ze zich in augustus 1974 meldt in de eerste klas van het gymnasium, is alle culturele bagage die ze thuis heeft meegekregen beslist een voordeel. Op het Christelijk Lyceum zitten zowel kinderen uit het 'gewone' als kinderen van het 'deftige' Zeist. In de gymnasiumklas ontmoet ze kinderen uit heel andere milieus die in enorme villa's wonen – zij slaapt thuis in een stapelbed en deelt de slaapkamer met haar zus. Die andere kinderen hebben ouders met zeiljachten en een tweede huis in Frankrijk en vinden rijkdom een vanzelfsprekend gegeven. Kaag vindt er toch snel aansluiting.

De manier van leven van het 'deftige Zeist' leert ze kennen op de hockeyclub, waar veel meisjes in de gymnasiumklas lid van zijn en waar Sigrid Kaag zich ook bij aansluit. Vlak bij de school liggen de velden van de chique club Schaerweijde,

waar ze zich ontwikkelt tot een van de beste jeugdspelers. Ze slaat geen training over. De hockeyclub heeft toevallig ook een cricketafdeling voor meisjes en vrouwen, als een van de weinige in het land. Ook die sport wil ze wel eens proberen. Samen met een schoolvriendin staat ze na schooltijd bijna dagelijks op het cricketveld.

Die elitaire omgeving zal haar vormen. Ze leert er al jong om zich soepel te bewegen in de wereld van de hogere klasse. Maar het opgroeien in Zeist brengt nog andere invloeden mee. Er is nóg een Zeist, dat van de idealistische wereldverbeteraars. Ook daarmee komt Sigrid Kaag al jong in aanraking.

Het Christelijk Lyceum van de jaren zeventig is een school op het breukvlak van twee tijden. Een van oudsher wat conservatieve school met havo, atheneum en gymnasium. 'Eind jaren zeventig kwamen sommige leerlingen nog in grijze flanellen broek en blauwe blazer naar school,' zegt Kees van Domselaar, toenmalig leraar Nederlanders. Maar er lopen inmiddels ook links-geëngageerde docenten rond. De leraar staat zelf met baard en spijkerpak voor de klas. 'Dat kon ook gewoon op die school.'

Dat er een christelijk jongensinternaat aan de school verbonden is, bepaalt in de jaren zeventig nog steeds enigszins de sfeer en cultuur van de school. Van zo'n tien tot vijftien procent van de leerlingen werken de ouders in het buitenland. Bijvoorbeeld bij Shell, als diplomaat voor het ministerie van Buitenlandse Zaken, of voor een christelijke organisatie. In 1980 sluit het internaat. Maar de verhalen die Kaag er van deze 'internisten' hoort, betekenen dat zij al op jonge leeftijd een venster ziet openstaan: zulke carrières bestaan dus óók.

De school heeft iets deftigs én iets idealistisch, twee werelden die in Zeist van oudsher samenkomen. 'In dat vrij elitaire

Zeist was ook altijd die andere sfeer,' zegt leraar Van Domselaar, die Kaag nog kent uit de eindexamenklas. Een 'meisje zonder kapsones', volgens hem. 'Het Christelijk Lyceum was óók de plek van allerlei mensen die heel bevlogen de wereld beter wilden maken, van internationale verbinding en opkomen voor de zwakkeren. Vaak als praktische vertaling vanuit het christelijk geloof.' Progressieve theologen drukken hun stempel op het dorp; op het lyceum is godsdienstleraar Wim Barnard een voorbeeld van deze bevlogen wereldverbeteraars. Sigrid Kaag heeft les van hem.

Ze is ondertussen een populaire leerling die altijd van de partij is als er iets wordt georganiseerd. Kaag speelt toneel en is een van de actieve figuren in de Zeister Lyceïsten Club. De club organiseert voor de leerlingen sociale activiteiten, feesten en sportevenementen. Op school weet iedereen: als er ergens iemand nodig is om de kar te trekken, moet je haar vragen. Een voortrekker, een geboren leider, zeggen vriendinnen uit die tijd. 'Ze was overal heel goed in, en ook nog aardig.' Sommige vriendschappen die ze er sluit, blijven een leven lang in stand. In die schooltijd zien de leraren nog iets anders: een meisje uit een normaal gezin, dat gretig alle kansen pakt om de maatschappelijke ladder te beklimmen.

Het opgroeien in Zeist levert de bagage voor de latere loopbaan bij de Verenigde Naties en in de politiek. Sigrid Kaag zal de sfeer van het deftige én het maatschappelijke bevlogen Zeist meenemen als ze later diplomaat en politicus is geworden. Het 'idealistische' Zeist klinkt bijvoorbeeld letterlijk door in latere uitspraken als ze inmiddels een loopbaan bij de Verenigde Naties heeft opgebouwd. Bijvoorbeeld in 2016 als Kaag als diplomaat spreekt op een congres van D66 en in haar toespraak teruggrijpt op haar jeugdjaren. De idealen uit haar jeugd zijn onveranderd gebleven, legt ze dan uit. Haar

toespraak gaat over de enorme vluchtelingencrisis in Europa en het Midden-Oosten die dan gaande is.

'Als teenager, weet ik nog heel goed, was er heel sterk dat geloof en vertrouwen in de maakbaarheid van de wereld. Dat geloof en vertrouwen was gebaseerd op "samen doen". Samen wordt het meer en wordt het anders. En dat stond buiten kijf,' blikt Kaag terug. Ze gelooft daar in 2016 nog steeds in, vervolgt ze. In de woorden die ze kiest, lijkt het bijna of ze het Zeist van haar jeugd verdedigt. 'Dat is niet elitair maar realistisch om te geloven dat de wereld moet samenwerken als enige manier om zaken op te lossen.' De komst van vluchtelingen noemt ze 'een verrijking'.

Ook in interviews zal Kaag later vaak benoemen dat ze nog niets heeft losgelaten van haar idealen uit de jaren zeventig en tachtig over een wereld waar landen samenwerken om die beter en rechtvaardiger te maken. In 2017 zegt ze bij omroep WNL dat ze het een soort roeping vindt. 'Wat me drijft is een kerngeloof in gelijkheid en rechtvaardigheid. Het idee dat de wereld maakbaar is, dat we heel veel kunnen. Dat we allemaal verantwoordelijkheden hebben, maar ook plichten.'

De jeugd in de huurflat in Zeist is ook de plek waar het politiek is begonnen. Thuis wordt er zeer bewust op D66 gestemd. De sfeer in het gezin is progressief-liberaal. Vader Frans Kaag heeft de oprichting van D66 gevolgd en is een bewonderaar van D66-oprichter Hans van Mierlo. Het heeft wel iets logisch ook, die keuze voor de pas opgerichte partij. Er is een gedeelde achtergrond. Van Mierlo voelde zich als katholieke jongere niet meer thuis bij de Katholieke Volkspartij KVP (een van de partijen waaruit het CDA later zal ontstaan) en is in 1966 met een eigen partij gekomen. D66 wil het politieke systeem van binnenuit 'opblazen'. In de ja-

ren dat Sigrid Kaag naar de middelbare school gaat zijn het opnieuw spannende tijden voor progressieve liberalen. Van Mierlo heeft net een sleutelrol gespeeld bij het tot stand komen van het kabinet-Den Uyl, het meest linkse kabinet uit de geschiedenis.

Vader en dochter Kaag praten veel over politiek; hij heeft abonnementen op alle opiniebladen, van *De Groene Amsterdammer* tot *Elsevier*. 'We hadden allebei veel interesse in geschiedenis, we lazen veel en keken naar oorlogsdocumentaires. Mijn moeder wilde nooit over geloof en politiek praten; "daar kwam alleen maar ellende van",' vertelt ze er later over in interviews.

Kaag is zelf als scholier ook behoorlijk idolaat van Van Mierlo. Zelfs al is de ster van de D66-oprichter dan eigenlijk al wat aan het verbleken. Op een dag belt ze hem thuis op in zijn woning aan de Herengracht in Amsterdam. Met een vriendin hangt ze giechelend aan de lijn. Ze hebben zijn naam in het telefoonboek gevonden. 'Hij nam op met die mooie sonore stem en we hingen snel weer op. Het was alsof we een popster belden,' vertelt ze in 2020 in *Vrij Nederland*.

Van Mierlo wordt en blijft haar politieke voorbeeld. Als ze op latere leeftijd zelf voor het eerst op het partijpodium van D66 staat, noemt ze hem nadrukkelijk aan het slot van haar speech: 'Hij was flamboyant, met moed. Van Mierlo was de politicus die zei: "Het moet allemaal anders."' Al bij dat allereerste optreden bij D66 in 2016 plaatst ze zich opvallend in zijn traditie.

De jeugdjaren laten in veel opzichten hun sporen na: de blik richting het buitenland, het ideaal dat de wereld beter kan worden, het D66-nest, een leven met één been in een wereld van privilege, het andere op de grond. Het harde werken en het presteren.